

ПРОЯВИ АНТИСЕМІТИЗМУ В РОСІЙСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ ЩОДО ЄВРЕЙСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ НА ПОЧАТКУ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Шимко Віта Віталіївна

аспірантка кафедри всесвітньої історії та археології,
Український державний університет імені Михайла Драгоманова, м. Київ
e-mail: v_shimko@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0002-2734-6197>

***Анотація.** У статті на основі аналізу сучасної історіографії робиться спроба проаналізувати життя євреїв містечок Правобережної України в умовах наростаючої антисемітської політики російського військового командування та цивільної адміністрації в перші місяці Першої світової війни; з'ясувати як змінювалось ставлення влади, місцевого населення та військових до містечкового єврейства; встановити фактори, які в подальшому призвели до депортації євреїв, взяття в заручники, а також чисельних випадків насилля та погромів щодо місцевого єврейства. **Методи дослідження** – ретроспективний, описовий, порівняльно-історичний. Встановлено, що початок Першої світової війни, не дивлячись на показове єднання російських імператорських підданих на початку війни, посилив у політиці в уряді та армійських властей антисемітські наративи. Вона поступово стає все більш радикальною та негативною. Ні про яке покращення російсько-єврейських відносин не могло бути і мови. Російський уряд в особі євреїв та німців шукав внутрішніх ворогів, на яких можна було б перекласти провину за військові поразки та погіршення соціального становища населення. Визначено, що серед військового командування та тилового цивільного населення євреїв звинувачували у шпигунстві на користь ворожих розвідок, диверсіях на залізницях, приховуванні промислових та продовольчих товарів. Посилення антисемітизму у військах провокувало погроми та взяття в заручники у прифронтових містечках, для придушення яких і покарання винних військового командування не вчиняло жодних дій. Це були перші прояви урядової політики стосовно єврейства в роки Першої світової війни. У якій вагомому ролі відіграла державна антисемітська ідеологія та політика стосовно «іногородців». Подальші події військового часу та революційних воєн продовжили ідеологічну лінію на знищення внутрішнього ворога.*

***Ключові слова:** євреї, Перша світова війна, антисемітизм, Російська імперія, погроми, депортації.*

Постановка проблеми. Перша світова війна принесла в життя українського соціуму зміни, які поступово руйнували традиційний уклад життя різних етнічних, релігійних та соціально-економічних груп. Особливо потерпали від війни етнічні громади Правобережної України, які безпосередньо опинились в зоні бойових дій та прифронтовій смузі. Необґрунтованому насиллю зі сторони російської армії та військово-цивільної адміністрації піддавались українці, німці, поляки та євреї. Останні, які згідно російського імперського законодавства, вимушено проживали в містах і містечках смуги осілости, не мали змоги виїхати з регіону. Опинившись в складних умовах, містечкові євреї намагались вижити, зберігши власні традиції та

спосіб життя. Досвід їх виживання та збереження релігійно-культурної та національної ідентичності є актуальним для сучасних українців та представників інших етносів, які в умовах російської колоніальної війни, що супроводжується геноцидними проявами, опинились на окупованій території, чи в зоні бойових, чи прифронтовій смузі.

Метою статті є спроба проаналізувати життя євреїв містечок Правобережної України в умовах наростаючої антисемітської політики російського військового командування та цивільної адміністрації в перші місяці Першої світової війни; з'ясувати як змінювалось ставлення влади, місцевого населення та військових до містечкового єврейства; встановити фактори, які в подальшому призвели до депортації євреїв, взяття в заручники, а також чисельних випадків насилля та погромів щодо місцевого єврейства.

Історіографічний огляд. Російська урядова політика стосовно єврейського населення імперії в період Першої світової війни, її еволюція та реакції зі сторони містечкового єврейства розглядалися в роботах представників різних історичних шкіл. Зокрема, про вплив війни на життя євреїв містечок Правобережної України йдеться у роботі «Україна в період Першої світової війни: історіографічний аналіз» О. Реєнт та Б. Янишин [Реєнт, Яцишин, 2014]. Автори розкрили особливості політики російського уряду щодо «національного питання», яка полягала в посиленні тиску та асиміляцію національних меншин, зокрема, і єврейської громади імперії. До євреїв влада застосовувала виселення та депортації здебільшого в глиб Російської імперії. Інший дослідник, С. Плохій відзначає, що початок воєнних дій негативно вплинув на становище всіх етнічних меншин в межах імперії. Запроваджувались все нові і нові обмеження та заборони на культурно-релігійному та політичному рівні [Плохій О., 2016].

Питаннями депортацій, проявами антисемітизму в армії та прифронтовій смузі, організації допомоги постраждалим від погромів та виселенням присвячені публікації В. Доценка [Доценко, 2014а; Доценко, 2014b), Л. Білоуса [Білоус, 2005], П. Слободянюка [Слободянюк, 2005]. Автори сходяться на думці, що антисемітизм був частиною свідомості російського населення на початку ХХ ст. А посилення побутових труднощів, пов'язаних з тривалою війною, тільки посилило його. Це стало одним із факторів погромів часів громадянського протистояння 1917-1921 р. між червоними і білими імперіалістами. Дослідники сходяться на думці, що у роки Першої світової війни, єврейські громади Правобережної України, під впливом російської урядової політики активізували власний громадський рух в сфері благодійництва, просвітництва та культури [Рудницька, 2015].

Серед закордонних дослідників потрібно виділити роботи Е. Лора [Лор, 2012; Lohr, 1999], С. Гольдіна [Гольдин, 2005], О. Будніцкого [Будницкий, 2006], Ф. Канделя [Кандель, 1994], які розкривають особливості російської урядової політики стосовно містечкового єврейства, антисемітизм в російській армії та кампанії направлені проти «іновірців» до яких відносились і євреї.

Виклад основного матеріалу. На перший погляд, коли працюєш з повідомленнями тогочасної періодичної преси, зведеннями жандармських управлінь, складається враження, що влітку 1914 року, у переддень Великої війни та в перші її місяці, єврейське населення міст та містечок Правобережної України охопив масовий вірнопідданський ентузіазм, і воно долучилося до патріотичної ейфорії, яка

охопила населення Російської імперії. Особливо це стосується єврейської молоді і учнів старших класів гімназій та реальних училищ.

Підтримали євреї і мобілізацію. За роки війни до російського війська потрапили близько 400 тис. осіб. З перших днів мобілізовані та охочі євреї за свої подвиги отримали військові нагороди. Доброволець єврей Кац, за героїзм у бою під Гамбінене, отримав «Георгія» та військове звання підпрапорщика.

Євреї виступали на «антигерманських» демонстраціях, долучались до кампаній зі збору пожертв для російського війська, влаштовували молебні та святкові ходи. Зокрема, у Житомирській великій і хоральній синагозі 22 червня 1914 р. було відправлено урочистий молебень *«за здоров'я царствуючого дому і перемогу слов'янської зброї»* [Доценко, 2014с, с. 138].

У Вінниці місцева єврейська громада долучилася до маніфестації у підтримку політику царського уряду. За інформацію місцевої поліції на маніфестацію вийшли 15 тис. осіб, що складало третю частину всіх жителів Вінниці. Програма патріотичного заходу включала богослужіння у синагогах та єврейських молитовних будинках, урочисту ходу зі свитками Тори та портретами царствуючих осіб. Фінальним акордом ходи стала подяка її учасникам та євреям міста від генерала О. Брусилова: *«Нехай живуть усі вірні євреї»* [Лисий, 2015, с. 245].

У наведеному факті єврейської демонстрації у Вінниці, ми бачимо консолідацію іногородців, нехристиян та російського воїнства в особі генерала О. Брусилова. Однак є і інший факт, який говорить про протилежне. Так, генерал О. Брусилов, будучи командуючим 14-го армійського корпусу, вимагав *«... повністю вилучити євреїв зі складу армії... обмеживши їх громадянські права»* (Гольдин, 2005, с. 30). Тобто, показова прихильність генерала до євреїв Вінниці, це насправді лише прояв гри на публіку. Насправді О. Брусилов неодноразово показував у своїх виступах та листуванні антисемітські погляди. Подібні погляди стосовно євреїв мали більшість з російських генералів та офіцерів. Серед них і генерал П.А. Плеве (командуючий військами Московського воєнного округу), і генерал Н.І. Іванов (командуючий Київським військовим округом, а далі і Південно-Західним фронтом), і генерал А.Є. Еверт та інші. Зокрема, командуючий 12-ю армією П.А. Плеве наголошував, що євреїв ні під буд-яким виглядом не можна допускати до армії, оскільки вони елемент безумовно шкідливий. Їх службу у війську потрібно замінити на сплату військового податку [Гольдин, 2018, с. 109].

24 липня 1914 р. представники єврейської громади Волинської губернії, рабини Векслер і Болухер, від імені єврейської спільноти губернії висловились у підтримку захисту Вітчизни і готовність пожертвувати на цю справу власне майно [Доценко, 2014с, с. 103].

Єврейські громади міст та містечок організовували і акції зі збору коштів для підтримки мобілізованих і запасників. Про ці вірнопідданські кампанії активно повідомляла у перші місяці війни місцева преса. Так, в липні 1914 р. євреї Житомира зібрали для підтримки сімей запасників 6 тис. крб. [Жизнь Волини, 1 августа 1914], у Бердичеві у місцевій єврейській лікарні організували лікування поранених [Герасимов, 2015, с. 100].

Про підтримку війни та політики російського уряду писали і в центральній та місцевій пресі. Ось, наприклад витяг із статті в газеті «Новий восход»: *«В історичний момент, коли нашій батьківщині загрожує іноземне поневолення,*

коли груба сила об'єдналась проти величних ідеалів людства, російське єврейство мужньо виступить в поле битви і виконає свій священний обов'язок» [Новый восход, 24 липня 1914].

Серед населення міст та містечок, не дивлячись на показову консолідацію і слова про об'єднання всіх суспільних верств імперії проти «тевтонського ворога», зберігалось упереджене ставлення до євреїв. Згодом, після перших поразок у війні, воно посилилось і вилилось у яскраві прояви антисемітизму.

Євреї, не дивлячись на їх показову лояльність до імперії та її правлячої династії, залишались чужими, внутрішніми ворогами православних християн. Ця ворожість формувалась не один десяток років, внаслідок антисемітської політики російської церкви та уряду. Сюди потрібно віднести і заклики православних священників, проти євреїв, які відріклись, зрадили Ісуса, євреїв, які користуються «*добротою, порядністю і недалекістю місцевих селян-християн*» здійснюючи свої тіньові економічні справи.

До поширення антисемітських ідей у передвоєнні роки долучився і митрополит Антоній (Храповицький), який був учасником чорносотенного руху в Російській імперії. У статуті «Союзу Русского народа» наголошувалось на тому, що руська народність, як збиральниця землі Руської і влаштовувачка Руської держави є народність державна; інші народності в Росії користуються правами громадянської рівності, за виключенням євреїв [Программа Союза Русского народа, 1906].

Він, будучи митрополитом Волинським, у 1906 р. долучився до створення Почаївського «Союзу русского народу» та вимагав від ввірених йому священників поширювати серед вірян чорносотенні ідеї та особисто вступати до осередків Союзу (Єпископ Никон – крах чорносотенських ілюзій). За сприяння митрополита на початок 1907 р. у Волинській губернії діяло понад 1000 чорносотенних осередків, 300 із яких очолювали священники. Загальна чисельність Почаївського відділу становила 104 289 осіб [Реєнт, Сердюк, 2012, с. 85]. Сам Антоній називав Союз організацію першою і єдиною найнароднішою, мужицькою та демократичною, яка дійсно піклується про простий народ [Телуха, 2019, с. 139].

Перед початком Першої світової війни осередки Союзу функціонували в більшості сіл Правобережної України. Їх активом переважно були місцеві православні парафіяни, які в більшості своїй були неписьменними або малограмотними. На їх свідомість визначальний вплив мали місцеві священники, які в своїх проповідях пропагували російські імперські наративи, переконували, що їх бідність, це наслідок засилля в економіці краю євреїв. Нібито євреї тримають у своїх руках всю місцеву торгівлю, є жорсткими визискувачами орендарями, і взагалі прагнуть захопити владу, щоб знуцатись з православного люду [Реєнт, Сердюк, 2012, с. 85].

Крім того євреїв асоціювали з російським революційним рухом початку ХХ ст. Рухом, який підривав традиційний імперський уклад та ідеологему про «віру, царя та отечество» [Ильин, 2009, с. 217]. Про це повідомляло командування 42-го Якутського полку (розташовувався в Житомирі). Солдатам наголошували, що революційна пропаганда ведеться євреями, які ненавидять християн і православних. В казармах полку, за сприяння офіцерів, поширювалась чорносотенна література [Гольдин, 2018, с. 46].

У наявність світової єврейської антиросійської змови вірив і російський імператор Микола II. За свідченням О. Спиридовича, начальника охорони царського двору в 1906-1911 рр., імператор вважав, що революційний рух фінансує та скеровує група євреїв: «...вірив государ ...що існує десь той таємний єврейсько-масонський центр, який відіграє у світовій політиці важливу роль» [Гаухман, 2012, с. 126].

Необхідно зазначити і на єврейських погромах в період російської революції 1905 р., які прокотилися по території українських губерній і були санкціоновані представниками російського уряду та православної церкви.

З початком війни російські православні священники продовжували поширювати під час проповідей антисемітські наративи. В Березничах Волинської губернії місцевий священник повідомив прихожан з церковного амвону, що євреї – шпигуни і що в животі корови було знайдено телефон, який пристосований до зв'язку з ворогом [Будницький, 2006, с. 287].

Прояви насилля по відношенню до місцевих євреїв російське командування фіксувало з перших днів війни. Скупчення мобілізованих на залізничних станціях «смуги осілости» супроводжувався нападами на місцевих євреїв, переважно торгівців, що мали крамниці біля станцій та ятки на базарчиках. Антисемітизм серед новобранців підігрівали мобілізовані учасники чорносотенної монархічної організації «Союз русского народа». Її відділення працювали у всіх губернських центрах та більшості повітових міст регіону. Зокрема, показовим прикладом є зафіксоване в газеті «Кіевская мисль» звернення молодого запасного до товаришів по службі у містечку Радомишль Волинської губернії 3 серпня 1914 року, під час «горілчаного бунту», який переріс у єврейський погром: *«Ми йдемо страждати й проливати кров. За кого? Через євреїв! А вони нашу кров смокчуть. Ось у Києві євреї вбили хлопчика Юцинського, смоктали його кров і залишилися правими: бийте євреїв та чавіть їх!»* [Герасимов, 2017, с. 187].

Аналіз закликів, цього молодого запасного, показує всю глибину проблем, міжетнічних стереотипів та протиріч, які сформувались у свідомості населення імперії в довоєнний час. Тут і Справа Бейліса, і сіоністська змова, і бажання знайти внутрішнього ворога, винного у війні та бідах, яка вона за собою несе. Тим більше, сам виступ, а потім і єврейський погром, здійснювали мобілізовані, які переважно були селянами. Тобто вони вже були готовими шукати ворога серед євреїв. Сам погром, звичайно, закінчився арештами та судовими справами. Згодом, запроваджений військовий стан, формально заборонив масштабні антиєврейські акції. Однак, антисемітські погроми продовжувалися. Факт погрому, показував наявність у населення прихованого потенціалу до антисемітських дій, які переростуть у погроми часів революції 1917 року. Зокрема, в серпні 1915 р. погромами відзначились і мобілізовані другого розряду. У звіті Херсонського губернатора повідомлялось про «незначні випадки» порушення порядку новобранцями. «Незначними випадками» були побиття єврейських жителів, які прогулювались містечками, кидання камінням у вікна будинків євреїв-міщан та ножові поранення єврея Варшавського [Будницький, 2006, с. 286].

Необхідно наголосити, що значна кількість мобілізованих солдат були селянами та жителями внутрішньо російських губерній, і ніколи в житті не зустрічались з євреями, а тим більше не знали про традиції і побут єврейського містечка. Потрапивши в нове культурно-релігійне середовище, вони діяли згідно

власних поверхових уявлень про російського єврея, які формувались під впливом преси, православних священників та й взагалі місцевих антисемітських забобонів. Крім того в армії відкрито велась антисемітська пропаганда. Все це формувало в солдат уявлення про єврея, як чужого, ворога християнства та німецько-австрійського шпигуна.

На становище містечкового єврейства Правобережної України жорстко і край негативно впливала політика російського військового командування. Більшість вищих російських офіцерів і генералів, як уже зазначалось вище, підтримували антисемітизм та край негативно ставились до євреїв імперії. Вони були відповідальними за прояви антисемітизму військах, відповідали за організацію масових депортацій та виселення населення з прифронтових районів. Крім того від офіцерів напряду залежало ставлення солдат до виселенців. З листів солдата С.Є. Сістріна, можна простежити антисемітські погляди його командира полку та нижчих офіцерів. Зокрема, під час знайомства з полком новий командир викликав всіх євреїв і перед шеренгою оголосив: *«Я проти євреїв власне нічого не маю, але першого хто завагається в бою розстріляю. Про це запам'ятайте»* [Архив еврейской истории, с. 213]. Крім того, С. Сістріну було відмовлено в отриманні завдання прапорщика, тому, що він єврей.

Більшість депортацій супроводжувалось насиллям, мародерством та знущаннями над жінками, дітьми та літніми людьми. Як наголошує Ерік Лор, депортації євреїв супроводжували хвилі погромів, грабежів, терору. Російські військові проявляли однакове негативне ставлення як до депортованих, так і до біженців [Lohr, 2003, с. 138].

Російські солдати та офіцери звинувачували євреїв у шпигунстві на користь Австрії і Німеччини, зараження російських солдатів різноманітними венеричними захворюваннями, поширенні тифу та холери. Серед військових поширювались легенди про євреїв, які переправили німцям півтора мільйони рублів золотом, сховавши їх в гробу; про мельника, який мав на млині прихований телефон і передавав інформацію австрійцям [Будницкий, 2006, с. 287]. Всі ці фантастичні історії посилювали в солдатів антисемітські настрої.

Ейфорія початку війни і віра в швидку перемогу швидко змінилась труднощами військових, прифронтових буднів. Поступово знижувався життєвий рівень населення, виникали кризи продовольства, транспортна, розпочалась інфляція. Місцеві в погіршенні свого соціально-економічного становище звинувачували перш за все чужих – німців та євреїв. Це посилювало антисемітські настрої. Криза з дефіцитом мідних та срібних грошей, яка проявилась на Правобережжі в 1914 р., на думку місцевих була спровокована євреями, які співпрацювали з німцями [Из «черной книги», 1918, с. 271].

Становище євреїв Правобережної України значно погіршилось після публікації наказу Верховного головнокомандувача від 27 листопада 1914 р., в ньому євреїв називали «надійними союзниками ворогів Росії». В наказі вперше йшлося і про примусове виселення євреїв з прифронтової зони, якщо на це буде потреба [Білоус, 2011, с. 72]. Навіщення ярлика на містечкових євреїв та значний розголос наказу, викликав серед місцевого люду посилення антисемітських настроїв. Крім того місцеві вже відчували подих наростаючої інфляції та появи дефіциту певних продуктів та промислових товарів. З'являлись чутки, що євреї, під виглядом

поставок російській армії, скуповують продукти, з метою подальшої спекуляції, або створення складів продуктових припасів для потреб австро-угорської армії [Герасимов, Романюк, 2019, с. 139].

На території польських губерній російські генерали звинувачували єврейських жінок, які займалися проституцією, у роботі на ворога і поширенні венеричних хвороб. Згодом, при відступі російської армії на територію Правобережної України, подібні звинувачення звучали і проти місцевого єврейства. Головнокомандуючий російським Південно-західним фронтом генерал Н.І. Іванов, з причини масового поширення сифілісу серед військових, запровадив жорсткий контроль за проститутками. Він вірив, що існує змова між німецькими та єврейськими організаціями, щодо фінансування підривної роботи в тилу російських військ. На справді заняття проституцією єврейських жінок та дівчат – це був спосіб виживання в умовах війни, бідності і безгрошів'я, в якій опинились єврейські сім'ї прифронтової полоси та біженці і виселенці [Шустер, 2005, с. 16].

Висновки. Початок Першої світової війни, з його показовим єднанням російських імператорських підданих, посилив у політиці в уряді та армійських властей антисемітські наративи. Вона поступово стає все більш радикальною та негативною. Ні про яке покращення російсько-єврейських відносин не могло бути і мови. Російський уряд в особі євреїв та німців шукав внутрішніх ворогів, на яких можна було б перекласти провину за військові поразки та погіршення соціального становища населення.

Військове командування, офіцери та солдати, а також тилове цивільне населення звинувачували євреїв у шпигунстві на користь ворожих розвідок, диверсіях на залізницях, приховуванні промислових та продовольчих товарів. Посилення антисемітизму у військах провокувало погроми та взяття євреїв у заручники у прифронтових містечках, для придушення яких і покарання винних військове командування не вчиняло жодних дій. Це були перші прояви урядової політики стосовно єврейства в роки Першої світової війни. У якій вагому роль відігравала державна антисемітська ідеологія та політика стосовно «іногородців». Подальші події військового часу та революційних воєн продовжили ідеологічну лінію на знищення внутрішнього ворога.

Список використаних джерел та літератури

- Lohr E., (1999) *Enemy Alien Politics within the Russian Empire during World War I*. Cambridge.
- Lohr E., (2003) *Nationalizing the Russian Empire. The Campaign against Enemy Aliens during World War I*. Cambridge, London.
- Архив еврейской истории*. (2011) / Международный исследовательский центр российского и восточноевропейского еврейства / Гл. ред. О. В. Будницкий. Т. 6. Москва: РОССПЭН. 350 с.
- Білоус Л.В., (2011) Депортації єврейського населення на території Російської імперії під час Першої світової війни. *Український історичний журнал*. №2 С. 65-79.
- Будницкий О.В., (2006) *Российские евреи между красными и белыми (1917-1920)*. Москва: РОССПЭН. 552 с.
- Гаухман М., (2012) «Криві дзеркала»: дискурси антисемітизму в громадському житті Російської імперії 1903–1914 рр. (на прикладі Правобережної України). *Judaica Ukrainica I*. С. 111–141.
- Герасимов Т., Романюк І., (2019) Вплив Першої світової війни на становище німецького та єврейського населення волинських міст (1914-1917 рр.). *Етнічні спільноти та конфесії на Волині: історія й сучасність: зб. наук. праць*. Луцьк: Вежа-Друк. С. 137-143.

Герасимов Т.Ю., (2017) Міста Правобережної України і Перша світова війна: повсякденна історія: монографія. Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2017. 436с.

Герасимов Т.Ю., (2015) Бердичів у роки Першої світової війни: деякі аспекти повсякденної історії міста (1914-1917 рр.). *Бердичів від давнини до сьогодення. Науковий збірник «Велика Волинь». Матеріали Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції (Бердичів, 12-13 листопада 2015 р.).* Вип. 52. Бердичів. С. 100-106.

Гольдин С. (2005) Русское командование и евреи во время Первой мировой войны: причины формирования негативного стереотипа. *Мировой кризис 1914-1920 годов и судьба восточноевропейского еврейства.* Москва: РОССПЭН. С. 29-46.

Гольдин С., (2018) «Принять исключительные меры...» Русская армия и евреи. 1914-1917. Москва: Мосты культуры. 448 с.

Доценко В.О., (2014)а Политика царских властей в отношении евреев украинских губерний Российской империи в период Первой мировой войны. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*, вип. 41. С. 103-106.

Доценко В.О., (2014)в Єврейські громадські об'єднання українських губерній Російської імперії у роки Першої світової війни. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія.* Вип. 22. С. 29-33.

Доценко В.О., (2014)с Об'єднатися щоб вижити: єврейський громадський рух в Україні (60-ті рр. XIX ст. – 30-ті рр. XX ст.): монографія. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД». 332с.

Список Никон – крах чорносотенських ілюзій.
URL:http://history.kremenets.net.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=52:2011-12-21-17-20-18&catid=35:russianempire&Itemid=53

Жизнь Волини. Ежедневная газета. 1 августа 1914 года.

Из «черной книги» российского еврейства: Материалы для истории войны 1914-1915 гг., (1918) *Еврейская старина.* Петроград. Том. 10.

Ильин С.А., (2009) Русская православная церковь и «Еврейский вопрос» в Российской империи. *Вестник ТГУ.* №3. С. 215-220.

Кандель Ф., (1994) Очерки времен и событий: из истории российских евреев (часть 3: 1882-1920 годы). Иерусалим. 337с.

Лисий А.К., (2015) Повітове місто Поділля в буремні 1914-1917 рр. *Народи світу і велика війна 1914-1918 рр.: матеріали Всеукраїнської наукової конференції 3-4 квітня 2015 р.* Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД». С. 244-253.

Лор Е., (2012) Русский национализм и Российская империя: Кампания против «вражеских подданных» в годы Первой мировой войны. Пер. с англ. В. Макарова. Москва: Новое литературное обозрение. 304 с.

Новый восход. 24 липня 1914 р.

Плохій С., (2016) Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності., пер. з англ. Романа Ключка. Харків.

Программа Союза Русского народа. (1906). URL:<http://krotov.info/acts/20/1900/1906anti>

Реєнт О., Сердюк О., (2012) Чорносотенний рух у Російській імперії на початку XX ст. та у часи Першої світової війни і Україна. *Краєзнавство.* Вип. 1-2. С. 82-90.

Реєнт О.П., Янишин Б.М., (2014) Україна в період Першої світової війни: історіографічний аналіз. *Український історичний журнал.* №3. С. 5-21.

Рудницька Н.В., (2015) Громадське життя євреїв Волинської губернії в роки Першої світової війни. *Матеріали VIII Волинської Всеукраїнської наукової історико-краєзнавчої конференції.* Житомир. С. 188-191.

Слободянюк П.Я., (2005) Єврейські общини Правобережної України: Наукове історико-етнологічне видання. Хмельницький. 409 с.

Телуха С., (2019) Антисемітизм, дискримінація чи гуманізм? Позиція ієрарха Російської православної церкви щодо єврейства. *Українознавчий альманах.* Вип. 24. С. 135-141.

Шустер Ф., (2005) «Дай мне хлеба, и я дам тебе девушку». Бедность, контрабанда, шпионаж и проституция во время Первой мировой войны в еврейском контексте. *Мировой кризис 1914-1920 годов и судьба восточноевропейского еврейства.* Москва: РОССПЭН. С. 10-28.

References

- Arkhiv evreyskoy istorii. (2011) / Mezhdunarodnyy issledovatel'skiy tsentr rossiyskogo i vostochnoevropeyskogo evreystva / Gl. Red. O. V. Budnitskiy. T. 6. Moskva: ROSSPEN. 350 s. [in Russian].
- Bilous L.V., (2011) Deportatsii yevreiskoho naseleattia na terytorii Rosiiskoi imperii pid chas Pershoi svitovoi viiny. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. №2 S. 65-79. [in Ukrainian].
- Budnitskiy O.V.. (2006) Rossiyskiye evrei mezhdru krasnymi i belymi (1917-1920). Moskva: ROSSPEN. 552s. [in Russian].
- Dotsenko V.O.. (2014)a Politika tsarskikh vlastey v otnoshenii evreev ukrainskikh guberniy Rossiyskoy imperii v period Pervoy mirovoy voyny. *Naukovi pratsi istorichnogo fakultetu Zaporizkogo natsionalnogo universitetu*. Vip. 41. S. 103-106. [in Russian].
- Dotsenko V.O., (2014)b Yevreiski hromadski obiednannia ukrainskykh hubernii Rosiiskoi imperii u roky Pershoi svitovoi viiny. *Naukovi zapysky Vinnytskoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu imeni Mykhaila Kotsiubynskoho*. Serii: Istorii. Vyp. 22. 29-33. [in Ukrainian].
- Dotsenko V.O., (2014)c Obiednattysia shchob vyzhyty: yevreyskiy hromadskiy rukh v Ukraini (60-ti rr. XIX st. – 30-ti rr. XX st.): monohrafiia. Vinnytsia: TOV «Nilan-LTD». 332s. [in Ukrainian].
- Goldin S. (2005) Russkoe komandovaniye i evrei vo vremya Pervoy mirovoy voyny: prichiny formirovaniya negativnogo stereotipa. *Mirovoy krizis 1914-1920 godov i sudba vostochnoevropeyskogo evreystva*. Moskva: ROSSPEN. S. 29-46. [in Russian].
- Goldin S.. (2018) «Prinyat isklyuchitelnye mery...» Russkaya armiya i evrei. 1914-1917. Moskva: Mosty kultury. 448 s. [in Russian].
- Haukhman M., (2012) «Kryvi dzerkala»: dyskursy antysemityzmu v hromadskomu zhytti Rosiiskoi imperii 1903–1914 rr. (na prykladi Pravoberezhnoi Ukrainy). *Judaica Ukrainica I*. S. 111–141. [in Ukrainian].
- Herasymov T., Romaniuk I., (2019) Vplyv Pershoi svitovoi viiny na stanovyshe nimetskoho ta yevreiskoho naseleattia volynskykh mist (1914-1917 rr.). *Etnichni spilnoty ta konfessii na Volyni: istoriia y suchasnist: zb. Nauk. Prats. Lutsk: Vezha-Druk*. S. 137-143. [in Ukrainian].
- Herasymov T.Iu., (2015) Berdychiv u roky Pershoi svitovoi viiny: deiaki aspekty povsiakdennoi istorii mista (1914-1917 rr.). *Berdychiv vid davnyiny do sohodennia*. Naukovi zbiryk «Velyka Volyn». Materialy Vseukrainskoi naukovo-kraieznavchoi konferentsii (Berdychiv, 12-13 lystopada 2015 r.). Vyp. 52. Berdychiv. S. 100-106. [in Ukrainian].
- Herasymov T.Iu., (2017) Mista Pravoberezhnoi Ukrainy i Persha svitova viina: povsiakdenna istoriia: monohrafiia. Vinnytsia: TOV «Merkiuri-Podillia», 2017. 436s. [in Ukrainian].
- Ilin S.A.. (2009) Russkaya pravoslavnyaya tserkov i «Evreyskiy vopros» v Rossiyskoy imperii. *Vestnik TGU*. №3. S. 215-220. [in Russian].
- Iz «chernoy knigi» rossiyskogo evreystva: Materialy dlya istorii voyny 1914-1915 gg.. (1918) *Evreyskaya starina*. Petrograd. Tom. 10. [in Russian].
- Kandel F.. (1994) Ocherki vremen i sobytiy: iz istorii rossiyskikh evreev (chast 3: 1882-1920 gody). Ierusalim. 337s. [in Russian].
- Lohr E., (1999) *Enemy Alien Politics within the Russian Empire during World War I*. Cambridge.
- Lohr E., (2003) *Nationalizing the Russian Empire. The Campaign against Enemy Aliens during World War I*. Cambridge, London.
- Lor E.. (2012) Russkiy natsionalizm i Rossiyskaya imperiya: Kampaniya protiv «vrazheskikh poddannyykh» v gody Pervoy mirovoy voyny. *Per. S angl. V. Makarova*. Moskva: Novoe literaturnoe obozreniye. 304 s. [in Russian].
- Lysyi A.K., (2015) Povitove misto Podillia v buremni 1914-1917 rr. *Narody svitu i velyka viina 1914-1918 rr.: materialy Vseukrainskoi naukovo konferentsii 3-4 kvitnia 2015 r.* Vinnytsia: TOV «Nilan-LTD». S. 244-253. [in Ukrainian].
- Novyy voskhod. 24 lipnya 1914 r. [in Russian].
- Plokhii S., (2016) *Brama Yevropy. Istorii Ukrainy vid skifskykh voien do nezalezhnosti.*, per. Z anhl. Romana Klochka. Kharkiv. [in Ukrainian].
- Programma Soyuza Russkogo naroda. (1906). [in Russian]. URL://<http://krotov.info/acts/20/1900/1906anti>.
- Reient O., Serdiuk O., (2012) Chornosotennyi rukh u Rosiiskii imperii na pochatku khkh st. Ta u chasy Pershoi svitovoi viiny i Ukraina. *Kraieznavstvo*. Vyp. 1-2. S. 82-90. [in Ukrainian].

Reient O.P., Yanyshyn B.M., (2014) Ukraina v period Pershoi svitovoi viiny: istoriohrafichnyi analiz. Ukrainskyi istorychnyi zhurnal. №3. S. 5-21. [in Ukrainian].

Rudnytska N.V., (2015) Hromadske zhyttia yevreiv Volynskoi hubernii v roky Pershoi svitovoi viiny. Materialy VIII Volynskoi Vseukrainskoi naukovoï istoryko-kraieznavchoï konferentsii. Zhytomyr. S. 188-191. [in Ukrainian].

Shuster F.. (2005) «Day mne khleba. I ya dam tebe devushku». Bednost. Kontrabanda. Shpionazh i prostitutsiya vo vremya Pervoy mirovoy voyny v evreyskom kontekste. Mirovoy krizis 1914-1920 godov i sudba vostochnoevropeyskogo evreystva. Moskva: ROSSPEN. S. 10-28. [in Russian].

Slobodianiuk P.Ia., (2005) Yevreiski obshchyny Pravoberezhnoi Ukrainy: Naukove istoryko-etnolohichne vydannia. Khmelnytskyi. 409 s. [in Ukrainian].

Telukha S., (2019) Antysemitizm, dyskryminatsiia chy humanizm? Pozytsiia iierarkha Rosiiskoi pravoslavnoi tserkvy shchodo yevreystva. Ukrainoznavchyi almanakh. Vyp. 24. S. 135-141. [in Ukrainian].

Yepyskop Nykon – krakh chornosotenskykh iliuzii. [in Ukrainian].
URL:http://history.kremenets.net.ua/index.php?Option=com_content&view=article&id=52:2011-12-21-17-20-18&catid=35:russianempire&Itemid=53

Zhizn Volyni. Ezhednevna gazeta. 1 avgusta 1914 goda.

MANIFESTATIONS OF ANTI-SEMITISM IN RUSSIAN SOCIETY AGAINST THE JEWISH POPULATION OF RIGHT-BANK UKRAINE AT THE BEGINNING OF THE FIRST WORLD WAR

Vita Shymko

Postgraduate Student,

Drahomanov Ukrainian State University, Kyiv

Abstract. *The article, based on the analysis of modern historiography, attempts to analyze the life of Jews in the towns of Right-Bank Ukraine in the conditions of the growing anti-Semitic policy of the Russian military command and civil administration in the first months of the Great War; find out how the attitude of the authorities, the local population and the military towards small-town Jewry changed; establish the factors that later led to the deportation of Jews, taking hostages, as well as numerous cases of violence and pogroms against local Jewry. Research methods are retrospective, descriptive, comparative and historical. It is established that the beginning of the First World War, despite the indicative unity of Russian imperial subjects at the beginning of the war, strengthened anti-Semitic narratives in the policy of the government and the army authorities. It is gradually becoming more radical and negative. There was no question of any improvement in Russian-Jewish relations. The Russian government, represented by Jews and Germans, was looking for internal enemies on which to shift the blame for military defeats and the deterioration of the social situation of the population. It is determined that among the military command and the rear civilian population, Jews were accused of spying for enemy intelligence, sabotage on the railways, concealing industrial and food products. The intensification of anti-Semitism in the troops provoked pogroms and taking hostages in the front-line towns, to suppress which the military command did not take any actions to punish the perpetrators. These were the first manifestations where the state ideology and policy towards "foreigners" played a significant role. Further events of wartime and revolutionary wars continued the ideological line to destroy the internal enemy.*

Key words: Jews, World War I, anti-Semitism, Russian Empire, pogroms, deportations.